

міжнародного публічного права. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Том 1. С. 243–249. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/tom_1/39.pdf.

7. Боженко В. В., Петренко К. Ю. Кращі практики використання цифрових технологій та штучного інтелекту для боротьби з корупцією. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2022. № 2. С. 59–66. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89631>.

Кузнецов Віталій Володимирович,
головний науковий співробітник відділу
науково-правових експертиз Науково-
дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук
України, доктор юридичних наук, професор

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: КОРУПЦІЙНІ ВИКЛИКИ

Умови воєнного стану критично загострюють як зовнішні, так і внутрішні проблеми, що загрожують національній безпеці України. Однак, на нашу думку, винятковим викликом для України є корупція.

Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку держави. Економісти вважають, що через корупцію Україна щороку втрачала від 1,5 до 3 відсотків росту валового внутрішнього продукту. До того ж вона знижує обороноздатність держави, а за корупцію в різних державних структурах доводиться платити не економічними цифрами, а людськими життями на фронті [1].

З одного боку, результати соціологічних досліджень засвідчують, що частка громадян, які мають безпосередній досвід корупції, протягом останніх років суттєво зменшилася (у 2013 році такий досвід мало близько 60 відсотків, станом на початок 2020 року – не більше 40 відсотків громадян). Спостерігається поступове покращення порівняльних показників рівня корупції в Україні [5]. Згідно з даними міжнародної організації «Transparency International», у період з 2013 року по 2022 рік Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) в Україні зріс із 25 до 33 балів (Україна посідає 116 місце зі 180 країн у CPI) [2].

З іншого боку, є важливими й інші дані. Наприклад, за результати 7-го етапу загальнонаціонального опитування «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення» (за підтримки Програми сприяння громадській активності «Долучайся!») та Проекту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія») корупцію вважають найсерйознішою проблемою для України після повномасштабної війни (89 відсотків громадян), причому головним і найсерйознішим типом корупції є політична корупція

(81 відсоток). Незважаючи на помітне покращення громадського сприйняття щодо поширеності корупції, 94 відсотків респондентів все ще вважають, що корупція є широко розповсюдженою по всій Україні. Найбільш корумповані сфери суспільного життя залишилися незмінними: митниця (40 відсотків), судова система (39 відсотків), прокуратура (32 відсотка), медичні послуги (31 відсоток) та врегулювання земельних питань (29 відсотків) [7].

Тому надзвичайно актуальною для нашої країни є проблема виконання своїх функцій службовими особами лише в межах повноважень передбачених законодавством України. Це положення, зокрема, регламентується ст. 19 Конституції України, в якій зазначається, що органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України. Такі вимоги поширюються на діяльність представників усіх гілок влади – законодавчої, виконавчої, судової, осіб, які виконують свої службові обов'язки в органах влади чи органах місцевого самоврядування, в юридичних особах приватного і публічного права. Порушення таких вимог законодавства доволі часто, пов'язано з вчиненням корупційних кримінальних правопорушень. Постійні резонансні затримання високопосадовців за корупційні кримінальні правопорушення безпосередньо якісно впливають, з одного боку, на відсоток довіри населення до державної влади, з іншого – на фінансово-матеріальну та військову допомогу Україні з боку зарубіжних країн. Одним з інструментів реагування держави на такі протиправні прояви корупції став традиційний механізм законотворення.

Нашу увагу привернув проекту Закону України «Про внесення змін про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя» (реєстр. № 9438 від 29.06.2023). Основною ідеєю цього законопроекту є виділення в КК України самостійного блоку корупційних кримінальних правопорушень у сфері правосуддя (Розділ XVII-А). Автори законопроекту обґрунтували власні пропозиції наступними обставинами. Як відомо, Верховна Рада України у своїй Заяві «Про необхідність жорсткого і безкомпромісного подолання проявів корупції в системі правосуддя» наголосила на потребі продовжити жорстку та безкомпромісну боротьбу з ганебними випадками неприпустимої поведінки суддів, які порочать звання судді та підривають авторитет правосуддя, а також розглянути питання посилення відповідальності за вчинення судьями корупційних злочинів [6]. Це питання стало предметом обговорення на засіданні Ради національної безпеки і оборони України, яке відбулося 23 червня 2023 року. Зокрема, Рада національної безпеки і оборони України звернулася до суб'єктів права законодавчої ініціативи щодо потреби розгляду питання внесення законодавчих змін щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні

правопорушення у сфері правосуддя, передбачивши покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років [3]. Враховуючи зазначене, на думку авторів законопроекту, посилення кримінальної відповідальності за корупцію у сфері правосуддя дозволить запобігти вчиненню подібних правопорушень у майбутньому, а також забезпечить справедливу міру покарання для порушників [4].

На нашу думку, така законодавча ініціатива також пов'язана з резонансною справою щодо отримання неправомірної вигоди Головою Верховного Суду. Однак, нам відомі, й інші суспільно значущі кримінальні провадження проти представників органів влади. Отже, за такою логікою, можливі у майбутньому законодавчі пропозиції щодо окремої криміналізації корупційних кримінальних правопорушень, наприклад, проти народних депутатів України, державних службовців певної категорії тощо. Чи є це правильний напрям протидії таким корупційним проявам? На нашу думку, і це обґрунтовано чисельними науковими дослідженнями, слід не дублювати кримінальну відповідальність або робити її занадто суворою (пригадаймо попередні окремі пропозиції щодо встановлення смертної кари за хабарництво). Вирішення проблеми пов'язане, насамперед, зі створенням умов, коли службові особи не можуть легалізувати неправомірну вигоду (майно чи кошти тощо). Є й інші організаційно-правові механізми щодо мінімізації корупції, але це вже питання не криміналізації, а встановлення жорсткого контролю за службовими особами та дотримання принципу невідворотності за вчинене діяння кримінальної відповідальності.

Тому така пропозиція є сумнівною, зважаючи на хибність самої ідеї окремої криміналізації корупційних кримінальних правопорушень у сфері правосуддя. За такою логікою законодавця можна виділяти різні розділи корупційних кримінальних правопорушень в залежності від сфери діяльності. Наприклад, кримінальні правопорушення у сфері державної служби тощо.

На нашу думку, в КК України є розділи XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» та XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», які вже передбачають відповідальність за окремі правопорушення у сфері правосуддя (зазначені в законопроекті № 9438 від 29.06.2023).

Вказані законодавчі пропозиції викликають й інші дискусійні питання. Наведемо окремі з них.

По-перше, якщо все ж таки ця ідея (законопроект № 9438 від 29.06.2023) буде реалізована, то є питання щодо можливої у перспективі криміналізації й інших кримінальних правопорушень, які можуть бути вчинені у сфері правосуддя. Наприклад, декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК), неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366-3 КК), незаконне збагачення (ст. 368-5 КК).

По-друге, вважаємо, що пропозиція щодо самостійної криміналізації пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди судді чи присяжному (ст. 370-1) є доволі дискусійною. На нашу думку, вказана модельна норма знаходиться в колізії зі ст. 369 КК. Так, частина 3 ст. 369 КК вже передбачає відповідальність за неправомірну вигоду, яка надавалася службовій особі, яка займає відповідальне становище (до яких відноситься суддя). Автори законопроекту не вирішують проблему співвідношення зі ст. 369 КК. Також, порівняння вказаної статті зі ст. 369 КК, дозволяє говорити про різні цілі. У проєкті пропонується дещо вузька мета пропозиції чи обіцянки, а так само надання вигоди судді чи присяжному: прийняття чи неприйняття саме судового рішення. Вчинний ст. 369 КК визначена така мета – вчинення чи невчинення службовою особою будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. Тому проєкт обмежує, певним чином, криміналізацію протиправної поведінки осіб, які обіцяють неправомірну вигоду суддям та присяжним.

Підсумовуючи викладене, можемо констатувати такі висновки:

1. Здійснення правосуддя в Україні має серйозні вади, які обумовлені, зокрема корупційними проявами представників судівського корпусу. Це становить реальну загрозу національній безпеці Україні та сталому розвитку держави.

2. Посиленням кримінальної відповідальності проблему протидії корупційним правопорушенням вирішити неможливо. Така протидія реально залежить від якості нормативно-правових антикорупційних актів та безумовного їх виконання.

3. Законодавець повинен підходити системно до створення реального механізму протидії корупції, зокрема і в сфері здійснення правосуддя. Насамперед, зі створенням умов, коли, зокрема судді не можуть легалізувати неправомірну вигоду (майно чи кошти тощо). Також є необхідним встановити жорсткий контроль за суддями та дотримуватися принципу невідворотності кримінальної відповідальності за вчинене діяння.

4. Державна не повинна втручатися в здійснення правосуддя.

5. Інститути громадянського суспільства повинні мати вирішальний вплив саме при конкурсному відборі кандидатів на посади суддів, а не при здійсненні правосуддя.

Список використаних джерел

1. Герасименко П. Війна і корупція. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/.

2. Індекс сприйняття корупції – 2022. Transparency International. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

3. Під головуванням Президента України Володимира Зеленського відбулося засідання РНБО України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6430.html>.

4. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за

корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя» (реєстр. № 9438 від 29.06.2023). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42175>.

5. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

6. Про Заяву Верховної Ради України «Про необхідність жорсткого і безкомпромісного подолання проявів корупції в системі правосуддя» : Постанова Верховної Ради України від 29 травня 2023 р. № 3119-IX. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6430.html>.

7. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. URL: <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/>.

Кравченко Сергій Олександрович,

головний консультант відділу правової та антикорупційної політики Національного інституту стратегічних досліджень, доктор наук з державного управління, професор;

Комашко Володимир Володимирович,

начальник відділу правової та антикорупційної політики Національного інституту стратегічних досліджень, кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ ДЕКЛАРАЦІЙ ОСІБ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Останнім часом серед напрямів антикорупційної політики в Україні в фокусі уваги законодавців, науковців та громадськості перебувають питання декларування доходів, фінансових інтересів, витрат і зобов'язань осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Діюча вітчизняна модель декларування посадових осіб з самого початку її запровадження викликала активні дискусії науковців і практиків.

Зокрема, значне коло проблематики пов'язане зі здійсненням контролю декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – декларації). Звернемо увагу на наступний аспект цієї проблематики. Ст. 51-1, 51-4 Закону України «Про запобігання корупції» встановлюють, що Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) визначає порядок проведення всіх видів відповідної діяльності: трьох видів контролю декларацій (своєчасності подання, правильності та повноти заповнення, логічний та арифметичний контроль); їх повної перевірки; моніторингу способу життя суб'єктів декларування (далі – МСЖ) [4]. У цьому зв'язку можна виділити проблему нестабільності та